

Şİİ DÜNYASINDA VAR OLDUĞUNA İNANILAN FÂTİMA MUSHAFININ MAHİYETİ

Ziya ŞEN*

ÖZET

Mushaf, yazılı sahifelerin bir araya toplanması ile meydana getirilen dokumana verilen genel bir isimdir. Özelde Kur'an'ın, genelde ise iki kapak arasında toplanan yaprakların adı olmuştur. Kur'an'a Mushaf ismi resmen ilk defa Hz. Ebû Bekir döneminde verilmiştir.

Hz. Peygamber döneminde bazı sahabelerin kendilerine ait şahsi Mushafları vardı. Bunlarda tefsir kabîlinden bazı ilavelerle birlikte, bir kısım okunuş farklılıkları da yer almaktaydı. Bu Mushaflardan bazılarının sure sıralaması, Hz. Osman'ın resmî Mushaflarından farklıydı. Daha çok Şii literatüründe yer alan Fatıma Mushafının bu Mushaflarla hiçbir ilgisi yoktur. Sadece isim benzerliği vardır. Şiâ kaynaklarında bu mushafın gaybî hadiselerle ait bazı bilgiler içerdiğine dair rivayetlerle karşılaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Vahiy, Şiâ

THE NATURE OF THE MUSHAF WHICH IS BELIEVED TO EXIST IN SHIITE WORLD

ABSTRACT

Mushaf is a general name of a document which is collected from written pages. In private, it is the name of the Quran, but in general, it is the name of collected pages between two cover pages. This name was given to The Holy Quran in the period of Abu Bakr.

In the time of Holy Prophet, some companions had personal Mushafs. In these, there were certain reading differences and also interpretational additions. The arrangement of the suras in some of these Mushafs was differing from the official Mushaf of The Caliph Osman. Mushaf of Fatıma which is mostly mentioned in Shia literature has no any relation with these. It is just similarity in name. We come across in the Shia sources that it has included some information about unseen world, ghayb.

Key Words: Qur'an, Revelation, The Shi'a

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı.

Giriş

Bazı kimseler, Fâtıma Mushafını Hz. Ömer (ö. 23/643), Hz. Ali (ö. 40/660), Ubey b. Ka'b (ö. 29/649), Abdullah İbn Mes'ûd (ö. 32/652), Abdullah İbn Abbas (ö. 68/687), Abdullah İbn Zübeyr (ö. 73/692), Abdullah b. Amr b. el-As (ö. 65/684), Sâlim Mevlâ Ebu Huzeyfe (ö. 12/633), Ebu Zeyd (ö. ?), Muhammed b. Ebû Musa (ö. ?), Enes b. Malik (ö. 91/709), Zeyd b. Sabit (ö. 48/668), Muaz b. Cebel, Hz. Aişe (ö. 58/677), Hz. Hafsa (ö. 45/665) ve Ümmü Seleme (ö. 57/667)'nin mushafları gibi¹ şahsî bir mushaf zannetmekte, bu mushafın da Kur'an ayetlerinden ve bunlara tefsir kabilinden yapılan bazı ilavelerden oluştuğunu düşünmektedirler. Bazıları da, Şia'nın şu an elimizdeki Kur'an'dan tamamen farklı bir Kur'an'a sahip olduğunu tasavvur etmektedirler. Fakat gerçek, her iki grubun da zannettiği gibi değildir. Fâtıma Mushafı, Kur'an'dan herhangi bir ayeti içermediği gibi, muhtevası da ona benzemez.² Bu makale konuyu daha iyi değerlendirmek ve bu konu hakkındaki bazı yanlış bilgileri düzeltmek amacıyla kaleme alınmıştır.

Makalemiz iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mushaf kelimesinin lügat ve terim anlamlarından, ikinci bölümde ise Hz. Fatıma'nın söz konusu mushafının mahiyetinden bahsedilecektir.

Mushaf

'S-H-F' maddesinden türeyen 'sahîfe' açılıp yayılan ve üzerine yazı yazılan kağıt vs. gibi anlamlara gelir. Çoğulu 'suhuf' ve 'sahâif' şeklinde geçer. 'Sahîfetü'l-vech' yüzün derisi anlamına gelir.³

Bir sahifede bulunan hata anlamına gelen 'tashîf'⁴ ise harflerinin benzerliğinden dolayı mushafı olduğundan farklı okumak ve rivayet etmek demektir.⁵

¹ Bu Mushaflar konusunda bkz. İbn'ün-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshak b. Muhammed b. İshâk (ö. 385/995), **el-Fihrist**, Beyrut, 1348, s. 39–42; İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 316/929), **Kitâbu'l-Mesâhif**, Kahire 1355; Leiden 1937, s. 10, 53, 82, 83, 84, 85, 88, 89, 90; Rasûl Ca'feryân, **Ukzûbetü Tahrîfî'l-Kur'ân Beyne's-Şia ve's-Sünne**, yy. 1413, s. 43, 44, 45, 48.

² Bu konuda bkz. <http://www.al-kawthar.com/shobohat/moshaf/moshaf2.htm>

³ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem (ö. 711/1311), **Lisânü'l-Arab**, Beyrut 1374/1955., IX, 186; İsfahânî, Ebu'l-Kâsım Huseyn b. Muhammed er-Râğib (ö. 502/1108), **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'ân**, Beyrut 1422/2001, s. 279.

⁴ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, IX, 187; Zebidî, Muhibuddîn Ebu'l-Feyz Seyyid Muhammed Murtazâ (ö. 1205/1790), **Tâcu'l-Arûs**, Mısır 1306, VI, 161.

‘Mushaf’, ‘Mishaf’ ve ‘Mashaf’ olmak üzere üç şekilde okunabilen⁶ mushaf kelimesi, yazılı sayfaları içine alacak şekilde düzenlenen kitap;⁷ bir araya getirilip bağlanmış yazılı sayfalar;⁸ yazma ya da iki kapak arasında ciltlenen yapraklar⁹ veya iki kapak arasında yazılan sayfaların toplamına verilen genel bir isimdir.¹⁰ Çoğulu ‘Mesâhif’ şeklinde gelir.¹¹

Mushafın tarifini veren eserlerde genellikle ‘deffeteyn’ kelimesi geçer. Bu, içerisindeki sayfeleri toplayıp muhafaza eden deri, cilt vs. nin iki tarafı ve bir şeyin kenarı anlamına gelir.¹² Mesela, *دفا البعير* ‘devenin iki kenarı’;¹³ *دفتا المصحف* ‘mushafı içine alan ve onu koruyup muhafaza eden iki tarafı’ yani iki kapağı anlamına gelir.¹⁴ Müteaddit sayfelerden ibaret ciltli kitaplar anlamına gelen mushaf terimi, sonradan Kur’an-ı Kerim anlamında kullanılmış¹⁵ ve böylece mushaf ismi Kur’an’a mahsus bir ad olmuştur.¹⁶

5 Râğib, *el-Müfredât*, s. 279. Bu konuda ayrıca bkz. Mehmet Efendioğlu, *Musahhaf*, DİA, İstanbul 2006, XXXI, 229-230

6 1- *مُصْحَفٌ* : İsm-i mefuldür. Kayşlılar böyle okurlar. (Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 161; İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, IX, 186) Bir araya toplanıp bağlanmış sayfeler demektir. (Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, yy. ts I, 25). 2- *مِصْحَفٌ* : Temimliler böyle okurlar. (Askerî'nin ifadesine göre Hicazlılar da böyle okurlar. Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Lügaviyye*, Beyrut, trs. s. 241) Ferra'nın ifadesine göre damme harekesi Araplara ağır geldiği için böyle okumuşlardır. (Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 161; İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, IX, 186) Sahifeleri toplama aleti demektir. (Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 25). 3- *مُصْحَفٌ* : Kisâi de böyle okumuştur. (Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 161; İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, IX, 186. Mushaf kelimesinin okuyuş farklılıkları için ayrıca bkz. el-Âhilî, Ekrem Berekat *Hakikat-u Mushaf-ı Fâtıma İnde's-Şîa*, Beyrut 1418/1997, s. 22-23) Sahifelerin toplanma yeri demektir. (Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 25) Ancak bazı gramercilere göre “Mashaf” şeklinde okunması pek doğru değildir. (Wensinck, A. J. *Mushaf*, İslâm Ansiklopedisi, VIII, 677; Âhilî, *age.*, 22-23)

7 Râğib, *el-Müfredât*, s. 279.

8 Mehmet Emin Maşalı, *Mushaf*, DİA, İstanbul 2006, XXXI, 242.

9 Wensinck, *Mushaf*, İslâm Ansiklopedisi, VIII, 677; Âhilî, *age.*, 22-23.

10 Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 161; İbn Manzûr, *Lisânü'l- Arab*, IX, 186.

11 Râğib, *el-Müfredât*, s. 279.

12 Cevherî, İsmâil b. Hammâd (ö. 393/1003), *es-Sihâh: Tâcu'l-Luğâ ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, Beyrut 1399/1979. IV, 1348; Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 161; Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, (ö. 175/791), *Kitâbu'l-'Ayn*, Beyrut 1408/1988, VIII, 11.

13 Cevherî, *es-Sihâh*, IV, 1360.

14 Zebîdî, *Tâcu'l-Arûs*, VI, 108; Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, VIII, 11.

15 Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, II, 534.

16 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 25. Ayrıca bkz. Âhilî, *age.*, 22.

Hız. Peygamber hayatta iken vahyin nüzulü devam ettiği ve iki kapak arasında toplanmış tam bir kitap haline gelmediği için Kur'an-ı Kerim'e mushaf adı verilmemişti. Kur'an'a mushaf adının verilmesinin ve mushaf ile Allah'ın kitabı Kur'an-ı Kerim'in kastedilmesinin, Hız. Ebu Bekir döneminde gerçekleşen bir istişare sonucu olduğu bildirilmektedir.¹⁷

Mushaf kelimesinin kökünün Habeşçe olduğunu ileri sürenler olmasına karşın¹⁸ kelimenin türevlerinin Kur'an'da kullanılıyor olması, bu ismin Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Arapça'da kullanıldığını göstermektedir.¹⁹

Kelimenin Kur'an-ı Kerim'de Kullanılışı

Kur'an'da, kendisine ad olarak verilen 55'e yakın isim geçmektedir.²⁰ Kendisiyle Kur'an kast edilen mushaf kelimesi, Kur'an'da geçen isimlerinden biri değildir.²¹ Ancak Kur'an'da 'Suhuf' kelimesi geçer ki o da şu şekildedir:

“İbrahim ve Musa'nın sahibeleri”.²² “O öğüt, değer verilen sahibeler içindedir”.²³ “Allah tarafından gönderilen ve tertemiz sahibeler okuyan bir elçî”.²⁴

Kur'an-ı Kerim'in, nüzülünden sonra yazılması aşamasında mushaf kelimesi daha sık şekilde kullanılmaya başlanmış ancak bu yaygın kullanım onun ilk anlamını hiçbir zaman ortadan kaldırmamıştır. Mushaf denilince aklımıza Kur'an'ın gelmesi, onun iki kapak arasında ciltli bir kitaptan ibaret olması sebebiyledir. Mushaf sadece Kur'an-ı Kerim için kullanılan özel bir isim değildir.²⁵

¹⁷ Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), **el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân**, Mısır 1978, I, 168; Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd, **Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî**, II, 22; Buhârî, Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhârî**, “Fedâilü'l-Kur'ân”, 3, VI, 99; İbn Ebî Dâvûd, **Kitâbu'l-Mesâhîf**, s. 30.

¹⁸ Mesela, bkz. A. J. Wensinck, **Mushaf**, İslâm Ansiklopedisi, VIII, 677; Âhilî, **age.**, 22-23; Jeffery, **The Foreign Vocabulary of The Qur'an**, s. 193.

¹⁹ Maşalı, **Mushaf**, DİA, XXXI, 242.

²⁰ Suyûtî, **el-İtkân**, I, 67.

²¹ Âhilî, **age.**, 23-24.

²² A'la 87/19. (صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى) (Burada geçen sayfalarla murad, o ikisine inen kitaplar anlamındadır. İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, IX, 186)

²³ Abese 80/13. (فِي صُحُفٍ مَّكَرَّمَةٍ)

²⁴ Beyyine 98/2. (رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُوا صُحُفًا مُّطَهَّرَةً) (Bazılarına göre bu ayette geçen 'suhuf' kelimesi Kur'an anlamına gelir. Râğîb, **el-Müfredât**, s. 279)

²⁵ Âhilî, **age.**, 22-23.

Hadislerde Kullanılışı

Mushaf kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçmez. Ancak Hz. Peygamber'in Kur'an'ı mushafa bakarak okumanın faziletli olduğunu belirttiği hadislerde²⁶ ve diğer bazı hadis metinlerinde 'mushaf' kelimesi ile sık sık karşılaşmaktadır.²⁷ Bu durum da kelimenin hadislerde yaygın bir şekilde kullanıldığının somut bir göstergesidir.

Kur'an'a Mushaf Adının Verilmesi

Mushafın Kur'an'a mahsus bir isim haline gelmesinin ve mushaf denilince zihinlere Kur'an-ı Kerim'in çağrışım yapmaya başlamasının, Hz. Ebu Bekir'in hilafeti döneminde olduğu anlaşılmaktadır.

Suyûtî'nin, İbrahim b. Abdullah (ö. 642/1244)'ın "et-Târihu'l-Muzafferî" adlı eserinden ve az bir farklılıkla Muhammed Abdulhayy el-Kettânî (ö. 1927)'nin de 'et-Terâtübü'l-İdâriyye' adlı eserinde, İbn Eşte el-İsfahânî (ö. 360/971)'den naklettiğine göre, Kur'an'ı bir mushafta ilk olarak toplayan Sâlim Mevlâ Ebu Huzeyfe'dir. Daha sonra Hz. Ebû Bekir Kur'an'ı cem edince etrafındakilere "ona bir isim bulun" dedi. Bazıları ona 'İncil' denilmesini teklif etti, diğerleri ise bunu beğenmediler. Bazıları da ona 'sıfr' adı verilsin dediler, bu ismi Yahudiler kullandığından dolayı bu ad da Sâlim tarafından beğenilmedi. O esnada orada hazır bulunan İbn Mesud söze katılıp ve "Habeşistan'da bir kitap gördüm, ona 'mushaf' diyorlardı" deyince, Hz. Ebu Bekir'in topladığı bu dokümana 'mushaf' adı verildi ve nihayet bu şekilde isimlendirildi.²⁸

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre:

1. Mushaf, Arapça bir kelimedir.

2. Hz. Peygamber döneminde kullanılan mushaf lafzı ile Kur'an kastedilmemektedir.

²⁶ Muttakî el-Hindî, Alauddîn Ali, **Kenzü'l-Ummâl fi Süneni'l-Akvâl ve'l-Ef'âl**, Halep 1397/1977, I, 516, Hadis No: 2304–2305.

²⁷ Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed (ö. 360/970), **el-Mu'cemu'l-Kebîr**, yy. 1404/1983, I, 221, Hadis No: 601.

²⁸ Suyûtî, **el-İtkân** I, 165; Ebû Şâme, Şihâbüddîn Abdurrahmân b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Makdisî (ö. 665/1267), **el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ 'Ulûm Tete'alleku bi'l-Kitâbi'l-'Azîz**, Ankara 1406/1986, s. 64; Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed (ö. 1962), **et-Terâtübü'l-İdâriyye**, Beyrut ts., II, 281.

3. Bu iki rivayet, dağınık olan Kur'an sahifelerinin ilk defa Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir araya getirildiğini göstermektedir.²⁹

Ancak belirtmek gerekir ki, Hz. Ebû Bekir zamanında cem edilen Kur'an metni 'suhuf' olarak anılmış³⁰ ve literatürde 'mushaf', daha çok Hz. Osman döneminde yazılıp çoğaltılan Kur'an nüshaları için kullanılmış ve Hz. Osman'ın halifelğinde Kur'an'ın çoğaltılmasından itibaren 'mushaf' ve 'mesahif' kelimeleri Arap edebiyatında sık sık zikredilmiştir.³¹

Mushaf-Kitap Farkı

Kitâb, kitabet yani yazma anlamında bir mastardır, tek kâğıt veya kâğıtlar topluluğu demektir. Mushaf ise tek bir sahife değil, sahifeler mecmuası anlamında kullanılır.³²

Kur'an'ın Dışında Mushaf Lafzının Ad Olarak Kullanıldığı Bazı Metinler

Mushaf kelimesi, Kur'an metninin tamamını ifade eden özel bir isim olmakla birlikte, onun başka metinler için de kullanıldığına rastlamaktayız. Örneğin, Hıristiyanların kutsal kitabı İncil'e de mushaf denilmiştir. Bununla beraber, mushaf olarak zikredilen başka kitaplar da vardır. Görebildiğimiz kaynakların bazılarında Habeş Mushaflarından³³ Sehl Mevlâ Utbe Mushafından³⁴ ve Rum Mushaflarından³⁵ söz edilmektedir.³⁶ Ancak bunların içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.

²⁹ Âhilî, *age.*, 27.

³⁰ Maşalı, *Mushaf*, DİA, XXXI, 242.

³¹ Âhilî, *age.*, 22-23.

³² Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Lügaviyye*, Beyrut, trs. s. 241.

³³ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Mısır 1355/1936, I, 358; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut 1969, I, 202-203.

³⁴ Sehl, Meris halkından olup, anne ve amcasının gözetimi altında büyümüş bir yetimdir. Aynı zamanda güzel İncil okuyan bir Hıristiyandı. Hakkında daha geniş bilgi için bkz. İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed (ö. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1377/1957, I, 363.

³⁵ İmam Cafer es-Şadık'ın vefatından 9 sene sonra vefat eden Evza'î (ö. 157/774) zamanında Rum kitaplarına Mushaf denirdi. Âhilî, *age.*, 30.

³⁶ Âhilî, *age.*, 30.

Sahabe ve Tâbiûnin Dilinde Mushaf

Sahabe ve tâbiûnin, mushaf tabirini sadece Kur'an için değil aynı zamanda Kur'an'ın dışındaki diğer bazı metinler için de kullandığı görülmektedir.³⁷ Meselâ, İbnü'n-Nedîm'in "Fihrist"inde geçen bir rivayete göre Hz. Ali, Hz. Peygamber'in vefatı esnasında bazı kişileri telaş içerisinde görmüş ve bu yüzden Kur'an'ı cem edinceye kadar cübbesini giymeyeceğine dair yemin etmiştir. Bundan sonra Kur'an'ın cem'i tamamlanıncaya kadar, üç gün evine kapanmıştır. Onun cem ettiği bu sahifeler, Kur'an'ın cem edilen ilk mushafı olmuştur. Bu mushaf bir süre Cafer ailesinde kalmıştır. Yine İbn'ün-Nedîm sözlerinin devamında kendisinin Ebû Ya'lâ'da, Ali b. Ebi Talib'in hattıyla yazılan bir mushaf gördüğünü söyler.³⁸

Âlimlerin Mushaf Lafzına Yükladıkları Anlamlar

Âlimler mushaf kelimesini sadece Kur'an manasında kullanmayı genellikle ciltli kitaplar için de kullanmışlardır. Meselâ, Dr. İmtiyaz Ahmed, 'Delailü't-Teşvik' adlı eserinde; Dr. Nasiruddin el-Esed, 'Masadiru Şi'ri'l Cabil' adlı eserinde ve Bekir b. Abdillâh Ebû Zeyd de 'Marifetün Nesh ve Subuful Hadisyye' adlı eserinde bu terimi lügavî manasında kullanmışlardır.³⁹ İbn Ebî Dâvûd es-Sicistânî de 'Kitâbu'l-Mesâhif' adlı eserinde mushaf lafzını lügat manasında birçok yerde kullanmıştır.⁴⁰

Bu lafzı kitabın bölümleri anlamında kullananlar da vardır. Meselâ, bazı kaynaklarda Câhiz'in (ö. 255/868) mushaflarından söz edilmektedir.⁴¹ Câhiz, 'Kitâbü'l-Hayevân' adlı eserinin her bir bölümüne 'mushaf' adını vermiş ve bölüm sonlarına 'Temme'l-Mushaf' (bu bölüm sona erdi) kaydını ilave etmiştir.⁴²

Özetle söylemek gerekirse, mushaf, Arap dilinde ciltli kitap anlamına gelir ve bu sıfatı taşıyan her kitap bir mushaftır. İslam'ın gelişinden ve özellikle de

³⁷ Hatib el-Bagdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit (ö. 462/1069), **Takyîdü'l-İlm**, Dımaşk 1949, s. 36; İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh Muhammed en-Nemerî, **Camiul Beyanil İlm**, Riyad 1994, I, 273, Hadis No: 339.

³⁸ İbn'ün-Nedîm, **el-Fihrist**, s. 41-42; İbn Ebî Dâvûd, **Kitâbu'l-Mesâhif**, s. 10; Suyûtî, **el-İtkân**, I, 164-165.

³⁹ Âhilî, **age.**, s. 36-37.

⁴⁰ Bkz. İbn Ebî Dâvûd, **Kitâbu'l-Mesâhif**, s. 9, 10.

⁴¹ Âhilî, **age.**, s. 36-37.

⁴² Mesela, bkz. Câhiz, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî (ö. 255/869), **Kitâbü'l-Hayevân**, Mısır 1357, I, 388; II, 375; III, 539; IV, 492; V, 604.

Hız. Ebû Bekir döneminde Kur'an'ın iki kapak arasında toplanmasından ve Hız. Osman döneminde bu dokümanın çoğaltılmasından sonra, mushaf lafzı, Kur'an manasında meşhur olmuştur. Bu durum Müslümanlar nazarında en çok kullanılan kitabın Kur'an olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu şöhret, mushaf lafzının Kur'an dışındaki diğer kitaplar için kullanılmasını engellememiş, bilakis sahabe, tabiün ve âlimler tarafından ciltli her bir kitap için mushaf lafzı kullanılmaya devam etmiştir.

Fâtıma⁴³ Mushafı

Fatıma Mushafı denilince aklımıza Hız. Aişe, Hız. Hafsa vb. sahabe ve tabiüne ait mushafaların gelmesi muhtemeldir. Ancak Fâtıma Mushafı bunlardan farklıdır. İsmi hariç, bunlarla hiçbir benzerliği yoktur.

Peki, o halde Fâtıma Mushafının muhtevası nedir? Onu kim yazdırmış ve yazmıştır? Onun mushafı nasıldır? O mushaf, elimizdeki mushafı karşılaştırıldığında Kur'an'ın tahrif edildiği sonucuna ulaşılabilir mi? Şu an bu mushaf nerededir? Bu vb. sorulara verilen cevaplar konusunda farklı rivayetlerle karşılaşmaktadır.

⁴³ Hız. Fâtıma, Peygamberimizin Hız. Hatice'den doğan ikisi erkek, dördü kız olan çocuklarından, hayatta kalan tek kızıdır. Annesi Hız. Hatice'dir. Bir rivayete göre, risaletten 5 yıl önce (605'te) Kureyş'in Kâbe'yi inşası esnasında doğmuştur. (İbn Sa'd, **et-Tabakât**, VIII, 19) Başka bir rivayete göre, Hız. Fâtıma risaletten 2 sene sonra Cemaziye'l-Âhir'in 20'sinde Cuma günü, Tûsi ve Küleyni'ye göre ise, risaletin 5. senesinde Mekke'de dünyaya gelmiştir. (Seyyid Muhsin el-Emin, **A'yanu's-Şia**, Beyrut 1986, I, 306–307). Hız. Fâtıma, Hız. Peygamber'den sonra 5 ay, (Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân (ö. 748/1347), **Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ**, Beyrut 1405/1985, II, 121) Ebû Cafer'den ve Zührî'den gelen bir rivayete göre 3 ay; Hız. Aişe, Urve ve Ebû Cafer'den gelen bir başka rivayete göre ise 6 ay yaşamıştır. (İbn Sa'd, **Tabakat**, VIII, 28; Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh, (ö. 430/1038), **Hilyetü'l-Evliyâ' ve Tabakâtü'l-Asfiyâ'**, Beyrut 1387/1967, II, 42–43; Zehebî, **Siyer**, II, 121, 127) Hız. Aişe'den gelen başka bir rivayete göre ise, 2 ay hayatta kalmıştır. (Zehebî, **Siyer**, II, 128) Kaynaklarda Peygamber (a.s.)'dan sonra 40, 45, 70, 72, 75 veya 85 gün yaşadığına dair farklı rivayetler de vardır. (Seyyid Muhsin, **A'yanu's-Şia**, I, 319). İbn Ömer'e göre Ramazan'ın 11'inde Pazartesi günü, 29 yaşında iken (İbn Sa'd, **Tabakat**, VIII, 28. Zehebî, **Siyer**, II, 121) başka bir rivayete göre ise, Cemaziye'l-Âhir'in 3'ünde vefat etmiştir. (Seyyid Muhsin, **A'yanu's-Şia**, I, 319). Hız. Fâtıma, mushafı ezbere değil yüzüne bakarak okur ve bu şekilde okumayı tavsiye ederdi. Zira ona göre, Kur'an'ı yüzüne bakarak okumak, ezbere okumaktan daha faydalı idi. (Ramzâr, **Târih-i Kur'an**, s. 338). Hayatı hakkında yazılan kaynaklardan bazıları şunlardır: A. Cemil Akıncı, **Hazreti Fatıma**, İstanbul 1980; Rahmi Şenses, **Hız. Fâtumatüzzehra ve Hız. İmamı Ali**, İstanbul 1968; Yakub Kenan Necefizade, **Fatıma Anamız**, İstanbul 1968; Yaşar Nuri Öztürk, **Hız. Fatıma**, İstanbul 1982; Gülnur Uyar, **Ehl-i Beyt**, İstanbul 2004, s. 43–45.

Bu çalışmamızda konunun Şii literatüründe nasıl işlendiği hususunu irdelemek istiyoruz. Zira Şia açısından değer atfedilen bu meseleyi, yine onlara ait kaynaklardan incelemenin akademik olarak daha isabetli olacağı kanaatindeyiz. Şia âlimleri arasında Fâtıma Mushafının ne olduğu konusundaki görüşlerle ilgili bir tutarlığın olmadığını burada belirtmek gerekir. Mesela, kimi İmâmî âlimlere göre, Fatıma'da bulunan halî hazırdaki Kur'an'da, bizimkinde olmayan bazı âyetleri de içeren bir mushaf vardır. Diğer taraftan *'el-Cevami' ve'l-Fevârik Beyne's-Sünne ve's-Şi'a'* adlı eserin yazarı Muhammed Cevad Muğniye, *"Biz, Kur'an'dan bir kelimenin bile eksiltildiğini söyleyenin arkasında duramayız; Zira, onun bir kısmını inkâr tümünü inkâr etmek gibidir"*⁴⁴ şeklindeki ifadeleriyle bu görüşün sadece bazı fırkalara ait marjinal bir bakış açısı olduğunu ifade etme gereği duymuştur.

İsimlendirilmesi

Fâtıma'nın bu kitabına 'mushaf' denilmesi, Hz. Ali'den geldiği ileri sürülen şu rivayete dayandırılmaktadır: *"Eşime, içerisinde daha önce hiç kimsenin bilmediği ilimlerin yer aldığı bir mushaf verildi...."*⁴⁵

Fâtıma Mushafının bu şekilde isimlendirilmesi zihinlere şu iki ihtimali getirmektedir: Ya, bu mushaf, bir Kur'an'dır. Ancak Fâtıma Mushafının muhtevasının Kur'an'dan herhangi bir ayeti içermemiş olması, bu ihtimali ortadan kaldırır. Veya bu mushaf, Kur'an'dan başka bir kitaptır. Onun Kur'an olmayıp Fâtıma'ya ait özel bir kitap olması ise, bu mushafın Kur'an olmadığını açık bir göstergesidir.

O halde, bu esere niçin 'Kitab-u Fâtıma' denilmedi de 'Mushaf-u Fâtıma' denildi? Eğer bu esere 'Kitab-u Fâtıma' denilseydi, onun bir Kur'an olmadığını izah için bu kadar çabaya ihtiyaç kalmayacaktı. Diğer taraftan acaba bu kitap niçin Fâtıma'ya nispet edildi? Yani Fâtıma Mushafı diye isimlendirildi?

"Bu kitabı o telif ettiği için ona nispet edilmiştir" denilebilir. Fakat bu anlayış doğru değildir. Zira daha sonra bahsedileceği üzere, ne yazma ne de yazdırma bakımından bu mushafın Fâtıma'ya nispet edilemeyeceğine dair rivayetler açık ortadadır.

⁴⁴ Muhammed Cevad Muğniye, *el-Cevami' ve'l-Fevârik Beyne's-Sünne ve's-Şia*, Beyrut 1994, s. 304.

⁴⁵ Âhilî, *age.*, s. 96-97.

Âhilî'ye göre, bu mushaf ona ilham edilmiş ve mushaftaki hitaplar ona yapılmıştır.⁴⁶ Bu sebepten, bu mushafın ona nispeti ve onun ismiyle isimlendirilmesi ilahî bir vergi ve semavî bir veri olarak kabul edilmiştir.⁴⁷

Fâtıma Mushafının böyle isimlendirildiği dönemde, Kur'an'a henüz 'mushaf' ismi verilmediği için, onun bu şekilde isimlendirilmesinde herhangi bir sakınca görülmemiştir.

Eserin Yazılış Sebebi ve İçeriği

Rivayetler, Fatıma Mushafının muhtevasını bütün tafsilatıyla anlatmayıp onun neleri içerdiğini başlıklar halinde sunmuşlardır. Bu bilgiler pek çok kaynakta farklı şekillerde yer almaktadır.

Şiâ kaynaklarının kaydına göre Hz. Fâtıma, babasının vefatından sonra yetmiş beş gün yaşamış ve bu sürede Allah'tan başka kimsenin bilmediği bir şekilde derin bir üzüntü duymuştur. Bunun üzerine Allah Teâla bu konuda onu teselli etmiş ve onunla konuşması ve neslinden olanların başına gelecekleri anlatması için Hz. Cibril'i göndermiştir. Cibril onu güzel bir şekilde babasına nispet etmiş ve onu hoşnut tutmuştur. Babasından ve yattığı yerden onu haberdar etmiştir. Fatıma'nın kendisinden sonra neslinin başına gelecekleri haber vermiştir. Hz. Ali de onun dediklerini dinleyip kayda geçirmiştir. İşte, Fâtıma Mushafı bu şekilde oluşmuştur. Kur'an'dan tamamen ayrı olan bu mushaf, Kur'an'ın üç misli büyüklüğündedir. Onda Kur'an'daki haram ve helale dair hiçbir şey yoktur. Fakat onda bunun dışında pek çok bilgi vardır.⁴⁸ İmam-ı Sâdık, bu mushafın Allah Teâla tarafından Hz. Fatıma'ya ilham edildiğini belirtir.⁴⁹ Meselenin daha iyi anlaşılması için konu ile ilgili rivayetlerden bazılarını zikretmek istiyoruz.

Hammad b. Osman'dan nakledilmiştir: *“Ebu Abdillâh'ın şöyle dediğini duydum: Fatıma Mushafında 128 senesinde bazı zındıkların ortaya çıkacağını okudum ve*

⁴⁶ Âhilî, *age.*, s. 88-91.

⁴⁷ Âhilî, *age.*, s. 68.

⁴⁸ Ebu Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Ferruh es-Saffâr (ö. 290), **Besâiru'd-Derecâti'l-Küb râ fi Fedâili Âli Muhammed**, Tahran 1374, s. 152 vd.; Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleyni (ö.329/941), **el-Kâfi**, I, 239, Hadis No: 1; Muhammed Ebû Zehra, **el-İmam es-Sadık**, Kuveyt trs., s. 324; Küleyni, **el-Kâfi**, I, 241, Hadis No: 5; I, 458, Hadis No: 1; Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî (ö. 1110/1698), **Bihârü'l-Envâr**, XXII, 545, Hadis No: 63; XXVI, 41, Hadis No: 72; Âhilî, *age.*, s. 96; Kandemir, **Fâtıma**, DİA, XII, 221; Karataş, *age.* 152–154.

⁴⁹ Meclisî, **Bihârü'l-Envâr**, XXVI, 41, Hadis No: 73; XXVI, 38, Hadis No: 69; Ayrıca bkz. Âhilî, *age.*, s. 96-97; Kandemir, M. Yaşar, **Fâtıma**, DİA, XII, 221.

ona şöyle dedim: Fâtıma Mushafı nedir? Bu soruya o şöyle cevap verdi: Allah, Peygamberinin rubunu alınca Hz. Fâtıma onun vefatından dolayı çok üzüldü. Onun bu üzüntüsünü sadece Allah bildi ve onu teselli edip onunla konuşması için bir meleke gönderdi. Hz. Fâtıma bunu Hz. Ali'ye arz etti. Hz. Ali de ona şöyle dedi: Bunu hissettğinde ve sesini duyduğunda bana bildir. Emiru'l- Mü'minîn Hz. Ali, ondan duyduğu her şeyi yazdı. Bununla bir mushaf oluştu. Onda haram ve helale dair hiçbir şey yoktur. Fakat hiçbir yerde olmayan ilimler onda mevcuttur".⁵⁰ Başka bir rivayete göre ise, onda ileride olacak şeylerin bilgisi yer almaktadır.⁵¹

Yukarıda geçen rivayete göre mushafta haram-helale dair bilgilerin yer almadığı ifade edilirken, Bekr b. Kürâb es-Sayrafî, Ebû Abdillâh'dan naklen bu mushafta haram-helale dair tüm bilgilerin yer aldığını kaydeder.⁵²

İbn Ebî 'Ala rivayet eder: "Ebû Abdillâh, bizde beyaz bir cifr⁵³ vardır, dedi. Ona, bunun ne olduğunu sordum, o da bu soruya şu şekilde cevap verdi: O, Dâvûd'un Zebur'u, Musa'nın Tevrat'ı, İsa'nın İncil'i, İbrahim'in Sahifeler'i, haram-helal ve Fâtıma'nın mushafıdır. Fâtıma'nın mushafında Kur'an'dan bir şey olduğunu kimse iddia edemez. Onan insanların bize ihtiyaç duyduğu, bizim ise kimseye ihtiyacımızın olmadığı bilgisi vardır. Onda celde,⁵⁴ yarım celde ve çeyrek celde vardır. Hatta en ufak bir tırmalama izinin diyeti bile onda mevcuttur".⁵⁵

⁵⁰ Küleynî, el-Kâfi, I, 245, Hadis No: 2. Âhilî, **age.** s. 81–82.

⁵¹ Küleynî, el-Kâfi, I, 240, Hadis No: 2.

⁵² Küleynî, el-Kâfi, I, 242, Hadis No: 6.

⁵³ Cifr: Olacak işlerden haber verdiği iddia edilen ilmin adıdır. Aslı Arapça cefr'dir. (Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I, 287). Cefr, terim olarak değişik metotlarla gelecekte haber verdiği iddia edilen ilmi veya bu ilmi kapsayan eserleri ifade eder ve cifr olarak da anılır. Rivayete göre Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Hz. Peygamber soyundan gelenlerin geçmiş ve gelecekle ilgili olarak muhtaç buldukları bütün gizli bilgileri bir kuzu veya oğlak (cefr) derisinin üzerine yazmış, muhtemelen bundan dolayı bu çeşit bilgilere ve eser türüne cefr denilmiştir. Daha çok Şii'ler tarafından geleceğe ilişkin haberleri ihtiva ettiği öne sürülen ve Hz. Ali ile Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen eserlere de genellikle "el-Cefr" adı verilir. Şii kaynaklarına göre, Hz. Ali Kur'an'ın bâtnî mânalarını Hz. Peygamber'den öğrenmiş ve insanların muhtaç olduğu bütün bilgileri cefr adı verilen kuzu veya oğlak derisi üzerine yazarak el-Cefr ve el-Câmi'a adlı iki eser telif etmiştir. Geçmiş peygamberlere verilen kitapların özünü, ayrıca kıyamate kadar gerçekleşecek bütün dinî ve siyasî olaylarla karşılaşılacak problemlerin çözüm yollarını ihtiva eden bu eserler ancak Ehl-i beyt'e mensup imamlarla çözülebilecek rumuzlarla doludur. Diğer bazı kaynaklara göre ise söz konusu kitapları yazarak cefr ilmini kuran Ca'fer es-Sâdık'tır. Geleceğe dair bilgilerin Ehl-i beyt'e vastasız olarak (vehbî) bağışlandığını savunan Şii'ler'e göre cefr rabbânî ilim ve nebevî hikmet ürünüdür. Cefr, daha sonra özellikle İsmâiliyye ve İhvan-ı Safa mensuplarınca bâtnî yorumların temel kaynağı haline getirilmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Metin Yurdagür, **Cefr**, DİA, İstanbul 1993, VII, 215-216.

⁵⁴ Sözlükte "derisine dokunmak, vurmak, kırbaç ve benzeri şeylerle vurmak" anlamına gelen

Bu, içeriğinden uydurma olduğu anlaşılan tuhaf bir rivayettir. Zira rivayette geçen cifrin ne anlama geldiği bilinmemektedir. Yine rivayette bahsedilen celde Kur'an'da geçen bir tabirdir. Ama yarım veya çeyrek celde ne anlama gelmektedir. Bunlar mübhem ifadelerdir.

Bu mushafta Hz. Fâtıma'nın vasiyeti ve yaşamı süresince babasından duyup oluşturduğu notlar,⁵⁶ Rasulullah'ın silahı hakkında bilgi,⁵⁷ gayba ait bazı haberler ve gizli ilimler⁵⁸ vardır. Ramyâr'ın rivayetine göre kıyamete kadar gelecek bütün idarecilerin, kralların ve onların atalarının isimlerinin yer aldığı bu mushafın kaynağı, belli değildir.⁵⁹ Abdümelik b. A'yun'dan gelen rivayete göre ise bu mushafta Hz. Peygamber'in ismi de yer almaktadır.⁶⁰ Hikmetli sözler, öğütler, ahlaki ilkeler, edepli olmaya dair bazı bilgiler,⁶¹ darb-ı meseller, vaazlar ve ibretler içeren bu mushaf, şekil bakımından diğer özel şahsi Kur'an mushaflarından yola çıkarak hazırlanmıştır.⁶²

Abbasi halifesi el-Mansûr (ö. 158/774) Medine fakihlerine zekâtla ilgili bir mesele sorar. Bu soruya sadece Cafer es-Sadık cevap verir. Cafer'e "Bunu nereden bildin" diye sorulur. O da "Fâtıma Mushafından" diye cevap verir.⁶³ Buna göre Fâtıma Mushafı, zekâtla ilgili bilgileri de içermektedir.

Kaynaklardaki rivayetlerin verdiği bilgilere göre, bu mushafta yer alan diğer bilgiler ise, şer'i hükümler ve özellikle de ayrıntılı bir şekilde cezalar,⁶⁴

"celde" kökünden türetilen celde kelimesi, bir fıkıh terimi olarak kırbaç veya değnekle uygulan bir tür cezayı ifade etmek için kullanılmıştır. Kur'an'da celde kelimesi iki yerde geçmektedir: "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer celde vurun"; "Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen celde vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsik kimselerdir" (Nûr, 24/2, 4).

⁵⁵ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 240, Hadis No: 3.

⁵⁶ Ca'feryân, *Ukzûbetü Tahrîfi'l-Kur'an*, s. 115–116.

⁵⁷ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 241, Hadis No: 4.

⁵⁸ <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=38562>

⁵⁹ Ramyâr, *Târih-i Kur'an*, s. 339. Ayrıca bkz. Meclisî, *Bihârü'l-Envâr*, XXVI, 43, Hadis No: 76; XXXVII, 32, Hadis No: 29; Ca'feryân, *Ukzûbetü Tahrîfi'l-Kur'an*, s. 115–116; Küleyni, *el-Kâfi*, I, 242, Hadis No: 8

⁶⁰ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 242, Hadis No: 7.

⁶¹ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 241, Hadis No: 4; Âhilî, *age.*, s. 102-107.

⁶² Ramyâr, *Târih-i Kur'an*, s. 338.

⁶³ Muhammed Cevad Muğniye, *el-Cevâmi' ve'l-Fevârik*, s. 307; Kandemir, *Fâtıma*, DİA, XII, 221.

⁶⁴ Onun şer'i hükümler içerdiği iddiasını kabul etmeyenler de vardır. Bunlar "Fatma mushafında Kur'an'dan herhangi bir ayet olmadığı gibi, haram ve helal gibi şer'i hükümlerden herhangi biri de yoktur. Çünkü Kur'an'da yüzlerce şer'i hüküm vardır" derler. Bu konuda

gelecekte meydana gelecek olaylar, Fâtıma'nın soyundan gelenleri ileride bekleyen hadiseler⁶⁵ ve Hz. Peygamber'in yüceltilmesidir.⁶⁶

Bu mushafın hacmi konusunda Ebû Basir şu rivayeti aktarır: “*Ebu Abdillâh'ın huzuruna girdim ve ona şöyle dedim: “Sana bir soru sormak istiyorum. Bizde Fâtıma'ya ait bir mushaf vardır. Fâtıma Mushafı nedir sen bilir misin?” O bu soruya şöyle cevap verdi: “Bu mushaf siz’in Kur'an'ınızın üç misli büyüklüğündedir. Onda siz’in Kur'an'ınızdan bir harf bile yoktur”*.”⁶⁷ Ancak hemen belirtelim ki bu, maddi bir kıyaslama değildir. Bu mushafın içerdiği ilimler açısından bir mukayesedir. Rivayette geçen üç rakamı çokluktan kinayedir.⁶⁸

Bazı âlimlere göre ise, Fatıma Mushafı iki tanedir. Biri Allah tarafından kendisine ilham edilmiş, diğerini de Hz. Peygamber kendisine yazdırmıştır.⁶⁹

Konu ile ilgili buna benzer daha pek çok rivayet vardır. Ahilî'ye göre, bu mushafıla ilgili rivayetler, doğru ve muteberdir ve bir rivayetin sahih olabilmesi için gereken bütün şartları da taşımaktadır.⁷⁰ Ancak bize göre bunlar, akli delillere ve nazarı tahlillere uymayan bilgi ve rivayetlerdir. Zira bunlar Fâtıma Mushafı gerçeğini ortaya koyan tutarlı izahlar değildir.

Anlatılanlardan da anlaşıldığı gibi, Şia'ya göre Mushaf-u Fâtıma, bildiğimiz manadaki Kur'an'la veya şahsi Mushaflarla ilgisi olmayan, Cibril adlı meleğin Hz. Fatıma'ya, babasının vefatından sonra ilham ettiği bir kitaptır. Onu yazan kişi, o esnada hazır bulunan eşi Hz. Ali'dir. Bu, Kur'an olmadığı gibi, Kur'an'dan herhangi bir ayeti veya herhangi bir şer'i hükmü de içermez. Şia'ya ait kaynaklardan bize gelen rivayetlere göre, onun içeriği Hz. Peygamber'in makamı, Fatıma'nın soyundan gelenlerin başına gelecekler, ileride olacak olayların bilgisi, Peygamberlerin, velilerin ve kralların isimleri ve Hz. Fatıma'nın vasiyetinden oluşmaktadır. Söz konusu mushaf içerdiği bilgilerin değeri bakımından Kur'an'ın üç katı büyüklüğündedir. Bunun öğütler, ahlak ve kurallar içerdiğine dair rivayetler de vardır. Fatıma'nın bu mushafı babasından ve

detaylı bilgi için bkz. Âhilî, *age.*, s. 102-107.

⁶⁵ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 241, Hadis No: 5. Ayrıca bkz. Kandemir, *Fâtıma*, DİA, XII, 221

⁶⁶ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 241, Hadis No: 5.

⁶⁷ Küleyni, *el-Kâfi*, I, 239 Hadis No: 1. Başka bir rivayette “Fatıma mushafı bizim yanımızdadır. Onda Allah'ın kitabından bir ayet dahi yoktur” şeklinde geçer. Muhammed Bâkir el-Meclisî, *Bihâru'l-Envâr*, Beyrut 1404, XXVI, 39, Hadis No: 70; Âhilî, *age.*, s. 96-97.

⁶⁸ Âhilî, *age.*, s. 108-109.

⁶⁹ Seyyid Muhsin, *A'yanu's- Şia*, I, 313–314.

⁷⁰ Âhilî, *age.*, s. 68.

eşinden duydukları ile kendiliğinden oluşturduğu şeklindeki rivayetler oldukça tuhaftır ve bunların herhangi bir dayanağı da yoktur.⁷¹

Kur'an-ı Kerim'de gayb bilgisinin ulûhiyyet vasıflarından olduğu ve insanların bilgi edinme vasıtalarının dışında kaldığı, ancak Allah'ın bazı peygamberlerini dilediği bilgilere muttali kıldığı açıkça belirtilmiştir. Kur'an'a göre gayba ait haberlerin yegâne kaynağı vahiydir. Şîa mensuplarının, gabya ait konuların bir kısmını yalnız Hz. Ali'ye ve dolayısıyla Hz. Fâtıma'ya bildirdiğini, bu sebeple onların bilgilerinin de vahye dayandığını iddia etmeleri, Rasûlullah'tan nazil olan vahiylerin tamamını bütün ümmete tebliğ ettiğini ifade eden Kur'an âyetleriyle çelişir.⁷² Ayrıca bu iddialar, Hz. Âişe, Hz. Ali ve İbn Abbas gibi sahâbilerden nakledilen rivayetlere⁷³ de aykırıdır.⁷⁴ Allah'ın, gaybe ait bazı hadiseleri, Cebrail aracılığı ile Fâtıma'ya bildirdiğini ve bu bilgilerin de Fâtıma Mushafında yer aldığını iddia etmek, İslam'ın en temel kaynağı olan vahiy kurumunun güvenilirliği hakkında bir takım ciddi sorunları da beraberinde getireceği için bu gibi meselelere daha ihtiyatla yaklaşmamız gerekir.

Elimizdeki Kur'an ile Fâtıma Mushafı Arasındaki İlişki

Mutedil Şii âlimleri Fâtıma Mushafını kabul etmekle beraber bu mushafın bir Kur'an olmadığını ve elimizdeki Kur'an'da herhangi bir noksanlık bulunmadığını belirtirler.⁷⁵ Mesela, Küleyni'nin rivayetine göre, Fâtıma Mushafı ile elimizdeki Kur'an arasında herhangi bir ilişki yoktur.⁷⁶ Fâtıma Mushafının içeriği ile ilgili Ehl-i Bey'ten gelen bazı rivayetler de, onun bir Kur'an olduğu ve şer'i hükümler içerdiği tezini ortadan kaldırır. Bu durum, ilgili mushafın Kur'an'ı çağrıştırmaması gerektiğini izah eder. Yanlış anlamaların önüne geçmek ve onun bir Kur'an olmadığını izah etmek için, mushafın ne olduğu konusu ile ilgili metinlerde geçen bazı ibareleri burada zikretmek istiyoruz:

a. ما هو قرآن : “O, bir Kur'an değildir”.⁷⁷

b. ما أزعم أنه قرآن : “Onun Kur'an olduğunu iddia etmiyorum”.⁷⁸

⁷¹ Âhilî, **age.**, s. 110-111.

⁷² Meselâ bkz. Mâide 5/67; Hûd 11/12; Kehf 18/27.

⁷³ Meselâ bkz. Buhârî, “İlim”, 39, “Cihâd” 71; Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Küşeyrî (261/875), **el-Câmiu's-Sahîh**, “Edâhî”, 8; Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed (241/855), **Müsned**, I, 108.

⁷⁴ Metin Yurdagür, **Cefr**, DİA, VII, 217.

⁷⁵ Kandemir, **Fâtıma**, DİA, XII, 221

⁷⁶ Karataş, **age.** s. 152–154.

⁷⁷ es-Saffâr, **Besâiru'd-Derecât**, s. 176, Hadis No: 14.

- c. ماهو با لقرآن : “O, Kur’an değildir”.⁷⁹
- d. ما أزعم أن فيه قرآنا : “Onda Kur’an’dan bir şey olduğunu iddia etmiyorum”.⁸⁰
- e. ليس فيه شيء من القرآن : “Onda Kur’an’dan herhangi bir şey yoktur”.⁸¹
- f. ما فيه شيء من كتاب الله : “Onda Allah’ın kitabından hiçbir şey yoktur”.⁸²
- g. ما فيه آية من كتاب الله : “Onda Allah’ın kitabından bir ayet bile yoktur”.⁸³
- h. ما فيه من قرآنكم حرف واحد : “Onda Kur’an’ımızdan bir harf bile yoktur”.⁸⁴

Rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, Fatıma Mushafı ile Kur’an’ı mukayese edip, Kur’an’ın eksiltildiğini iddia edenler Şia’ya haksızlık etmektedirler. Aynı şekilde Hz. Ali ve Ehl-i Beyt’in üstünlüğüne dair, bazı ayetlerin Kur’an’dan çıkarıldığı ve bu metinlerin Fatıma Mushafında yer aldığı konusunda Şia’nın bir inancı olduğunu, dolayısıyla onların Kur’an-ı Kerim’in eksik olduğu şeklinde bir inanç taşıdıklarını söyleyenler de aynı şekilde Şia’ya iftira atmaktadırlar.⁸⁵

Fâtıma Mushafının Yazarı

Ehl-i Beyt’ten gelen rivayetlere göre, Fatıma Mushafını yazan kişi, bizzat Hz. Ali’nin kendisidir. Mesela, İmam-ı Cafer, Hz. Fatıma’nın, Hz. Peygamber’in vefatından sonra yetmiş beş gün yaşadığını ve ona ait olan mushafı Hz. Ali’nin yazdığını,⁸⁶ Ebu Ubeyde ve Ebu Abdillah da Hz. Ali’nin bu mushafı bizzat kendi el yazısıyla kaydettiğini söylerler.⁸⁷ Ali b. Hüseyin ve Ali b. Ebî Hamza, Ebû Abdillah’tan rivayet ederler: “Bizim yanımızda *bizzat* Rasûlullah’ın yazdığı ve Hz. Ali’nin el yazısıyla yazılmış olan Hz. Fatıma’ya ait bir mushaf vardır. Ancak onda Kur’an’dan bir harf bile yoktur”.⁸⁸ Hammad b. Osman, Ebu Abdillah’a,

⁷⁸ es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 174, Hadis No: 9.

⁷⁹ es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 171, Hadis No: 2.

⁸⁰ Küleyni, **el-Kâfi**, I, 240, Hadis: 3.

⁸¹ es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 174, Hadis No: 8.

⁸² es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 179, Hadis No: 27.

⁸³ Meclisî, **Bihâru’l-Envâr**, XXVI, 39, Hadis No: 70; Âhilî, **age.**, s. 96-97.

⁸⁴ es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 172, Hadis No: 3; Küleyni, **el-Kâfi**, I, 239, Hadis No: 1; Âhilî, **age.** s. 92-95

⁸⁵ Karataş, **age.** 152-154.

⁸⁶ **A’yanu’s-Şia**, I, 311; Ramyâr, **Târih-i Kur’ân**, s. 338.

⁸⁷ Küleyni, **el-Kâfi**, I, 241, Hadis No: 5; es-Saffâr, **Besâiru’-d-Derecât**, s. 153.

⁸⁸ Küleyni, **el-Kâfi**, I, 239, Hadis No: 1. Ayrıca bkz. Âhilî, **age.**, s. 155. Aynı rivayetin İmam-ı

Fâtıma Mushafının yazarını sorar. O da: “Hz. Ali onu duyduğu her şeyi kaydederek oluşturup meydana getirmiştir”, der.⁸⁹

Tüm bu rivayetlere rağmen, İbn Rüstem et-Taberî, ‘Fatıma Mushafını melekler yazılı olarak Allah tarafından indirmiştir. Onu Hz. Ali ne yazmış, ne de yazdırmıştır’ şeklinde naklettiği rivayetinde tek başına kalmıştır⁹⁰ ki bu rivayet bize göre de asılsız bir iddiadır.

Bu bilgilerden hareketle, Fatıma Mushafını yazan kişinin Hz. Ali olduğuna dair rivayetlerin daha doğru olduğunu söylememiz mümkündür.⁹¹

Fâtıma Mushafını Kim Yazdırdı

Bu mushafı, Allah’ın, Rasulullah’ın, Meleklerin ve Cebrail’in yazdırdığına dair birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır. Bu konuda rivayetlerde geçen diğer ihtimaller ise şunlardır:

1. Fatıma Mushafı tek bir kitaptır. İki tür bilgi ihtiva eder. Onlardan birini Rasulullah, diğerini ise Cibril yazdırmıştır.

2. Fatıma’ya ait iki mushaf vardır. Onlardan birini babası, diğerini de Cibril yazdırmıştır.⁹²

Bu Mushaf Rasulullah’ın vefatından sonra, kızı Hz. Fâtıma’yı teselli için yazdırılmışsa şayet, bunu yazdıran o an hayatta olmayan Peygamber Efendimizin olması mümkün değildir. Bu açıdan bu şekilde geçen rivayetlere şüpheyle yaklaşmamız⁹³ veya buradaki Rasûl’den maksadın ‘Cibril’ olduğunu kabul etmemiz gerekir. Zira Kur’an’ın bazı ayetlerinde⁹⁴ ve bir kısım hadislerde geçtiği üzere Rasûl’den Cibril de kast edilmektedir. “Rasulullah’tan murad

Sadık’tan gelen versiyonu için bkz. Muhammed Cevad Muğniye, **el-Cevami’ ve’l-Fevarik Beyne’s-Sünne ve’s-Şia**, Beyrut 1994, s. 307.

⁸⁹ Küleyni, **el-Kâfi**, I, 240, Hadis No: 2.

⁹⁰ Âhilî, **age.**, s. 78.

⁹¹ Bu konuda bkz. Âhilî, **age.**, s. 80.

⁹² Bunun delilleri konusunda bkz. Âhilî, **age.**, s. 88-91.

⁹³ Âhilî, **age.**, s. 80.

⁹⁴ Mesela bkz. Meryem, 19/18–19: Meryem dedi ki: “Ben senden, çok esirgeyen Allah’a sığınırım. Eğer Allah’tan korkuyorsan bana dokunma.” Ruh: “Ben, dedi, sadece Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir erkek çocuğu hediye edeyim diye geldim.” (قَالَتِ اِنِّي اَعُوذُ بِالرَّحْمٰنِ) (مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا قَالَ اِنَّمَا اَنَا رَسُوْلُ رَبِّكَ لِاَهْبَ لَكَ غَلَامًا زَكِيًّا)

Cibrildir” şeklindeki görüşü, Meclisi ve Seyyid Muhsin Emin de tercih etmişlerdir ki bize göre de bu doğru bir görüştür.⁹⁵

Fatıma Mushafı Şu Anda Nerede

Fâtıma Mushafı, Şia'nın eline ulaşmamış ve ona kimse muttali olamamıştır. Hiç kimse de o mushafın kendisinde olduğunu iddia etmemiştir.⁹⁶ Şia'nın inancına göre, Fatıma Mushafı, imamın alametlerindedir.⁹⁷ Dolayısıyla bu eser, Hz. Fâtıma neslinden gelen her imamdanda bir sonraki imama intikal etmiştir. Ancak bunun özellikle bazı imamların yanında bulunduğu dair rivayetler de vardır. Buna göre bu Mushaf, önce İmam Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır'ın eline geçmiştir. Mushaf, Bakır'dan oğlu Ca'fer es-Sâdık'a, sonra oğlu Musa el-Kâzım'a, daha sonra ise İmam-ı Muhammed b. Hasan el-Mehdi'ye intikal etmiştir. Şia'nın inancına göre bu mushaf daha sonra son imamlarla birlikte ortadan kaybolmuş⁹⁸ ve on ikinci İmamın yanında kalmıştır.⁹⁹ Ancak Cefr ilmini içerdiği bildirilen bu mushafın Hz. Peygamber'den Ehl-i Beyt'e nebevi bir miras olarak intikal ettiği konusunda hiçbir delil yoktur. Esasen cefr ile ilgili rivayetlerin kaynağı, Ca'fer es-Sâdık'a tanrılık nisbet edecek kadar aşırı fikirlere sahip bulunan Ebu'l-Hattâb el-Esedî ile Bâtınîler'e öncülük yapan Mufaddal b. Ömer el-Cu'fidir. Nitekim İbnü'n-Nedîm gibi Şia'ya mütemayil bir müellif bile Ca'fer es-Sâdık'a nisbet edilen kitaplar arasında cefre dair herhangi bir eserden bahsetmemiştir.¹⁰⁰

Sonuç

Mushaf kelimesinin Kur'an anlamında ilk defa Hz. Ebu Bekir döneminde ve onun hilafeti ile birlikte kullanılmaya başladığını görüyoruz. Kur'an'da geçmeyip hadislerde geçen mushaf lafzı, iki kapak arasında toplanan yapraklar anlamına gelir ve bu tabir özelde Kur'an için, genelde ise yazılı sahifeler için kullanılır.

⁹⁵ Bunun delilleri konusunda bkz. Âhîlî, **age.**, s. 88-91.

⁹⁶ <http://www.tebyan.net/index.aspx?pid=38562>

⁹⁷ İmam'ın diğer alametleri hk. bkz. <http://www.al-kawthar.com/shobohat/moshaf/moshaf2.htm>

⁹⁸ es-Saffâr, **Besâiru'd-Derecât**, s. 178, Hadis No: 23; Âhîlî, **age.**, s. 190-192.

⁹⁹ Mehmet Atalan, **Şif Kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib ve Fâtıma Mushafı**, Dini Araştırmalar, c. 8, sayı: 23, Eylül – Aralık 2005, s. 109.

¹⁰⁰ İbnü'n-Nedîm, **el-Fihrist**, s. 279. Ayrıca bkz. Metin Yurdagür, **Cefr**, DİA, VII, 217.

Vahiyleri yazan Sahâbenin kendilerine ait tuttıkları notlardan oluşan dokümanlar için de mushaf lafzı kullanılmıştır. Meselâ İbn Mesûd, Ubey b. Ka'b ve Hz. Aişe'nin Mushafı bu anlamda ilk akla gelenlerdir.

Biz bu çalışmamızda, isim benzerliği dışında yukarıda zikrettiğimiz mushaflarla hiçbir ilişkisi olmayan Fatıma Mushafından bahsetmeye çalıştık. Bu mushaf hakkında Sünnî kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak Şii kaynaklarından derlenen devşirme bilgilerle bu konu hakkında malumat verilmektedir. Ne gariptir ki, Fatıma Mushafı denilince Sünnî kamuoyunda Sahâbe ve Tabîne ait özel şahsi Mushaf lar çağrışım yapmaktadır.

Şia toplumunun inanışına göre Fatıma Mushafı; Hz. Peygamber'in vefatından dolayı derin üzüntü duyan kızı Hz. Fatıma'ya, Allah'ın vahiy meleği Cebrail'i göndererek, bir takım ifadelerle onu teselli etmesi ve o esnada orada hazır bulunan Hz. Ali'nin de o mecliste konuşulanları kaydetmesi sonucu ortaya konulan bir eserdir. Bu mushafta, Kur'an'dan bir kelime, bir ayet ve ne de bir sure vardır. Haram-helale dair hiçbir bilgi de yoktur.

Yine Şia kaynaklarına göre onda, gelecekte olacak olayların bilgisi, Fatıma'nın soyundan olanların ileride başına gelecekler hakkında bilgi, geçmiş ve gelecek hükümdar ve kralların şecereleri, Peygamberimiz hakkında bilgi gibi genelde gaybî hadiselerle ilgili bazı bilgiler yer almaktadır.

Sünnî inancına göre bu tür iddiaların aslı yoktur. Vahiy meleği Cebrail'in Hz. Fatıma'ya gelip onunla konuşması diye bir olay vaki' olmamıştır. Diğer taraftan Kur'an'a göre gaybî ve geleceği Allah'tan başka kimse bilemez. Bu açıdan bakıldığında, söz konusu mushafın bahsi geçen konular hakkında bilgi verdiğine dair bir inanca sahip olmak, itikadi açıdan bazı sorunları da beraberinde getirecektir.

Şia tarafından Hz. Fâtıma'ya nisbet edilen mushafın, nesnel bir gerçekliğinin olmadığı anlaşılmaktadır.¹⁰¹ Buna rağmen, bazı Şia gruplarının böyle bir mushafın varlığına dair inancı, şu an elimizde mevcut olan Kur'an'ın tahrif edildiği ve değiştirildiği iddiasını sürekli kılmaktadır. Sünnî İslâm inancı açısından, bu iddia kabul edilemeyeceği gibi, Sünnî Müslümanların Şiilere karşı olumsuz kanaatler beslemesine de yol açabilir.

¹⁰¹ Mustafa Öztürk, **Hz. Ali ve Hz. Fâtıma'ya Nisbet Edilen Mushaf ların Mahiyeti**, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 6, sayı: 2, Temmuz – Aralık 2006, s. 37.